

Лекція 12

Типологія та стилі політичного лідерства.

Багатогранність феномену лідерства проявляється в існуванні різноманітних лідерських типів і стилів.

Стиль лідерства як стійка відтворювана відмінна модель здійснення лідером своїх функцій фіксує своєрідність його поведінки, характер взаємодії з наближеним оточенням і послідовниками, ціннісні орієнтації, особливості прийняття рішень і низка інших факторів. Психологи й політологи виділяють різні стилі лідерства залежно від певних ознак.

1. Найпоширеніша типологія акцентує увагу на характері взаємовідносин політика з найближчим оточенням (командою політика).

Відповідно відрізняють:

- авторитарний стиль, який передбачає одноосібний спрямовуючий вплив лідера. Головний метод керівництва - директиви, накази і доручення, засновані на загрозі застосування покарання. Від підлеглих вимагається безвідмовне виконання його волі та відданість;
- демократичний стиль. В цьому випадку для лідера характерне урахування інтересів і думок оточуючих його людей, залучення їх до прийняття рішень та стимулювання ініціативи. Головний метод керівництва - заохочення та похвала оточуючих;
- відсторонений стиль проявляється у пасивній позиції лідера при здійсненні ним управлінських функцій і наданні достатньої самостійності виконавцям, а також в бажанні уникнути можливих конфліктів. Основний метод керівництва - прохання, переконання, поради. Можливі ситуації, коли саме найближче оточення починає маніпулювати політиком.

При розгляді стилів політичного лідерства не втратили актуальності й ідеї Н.Макіавеллі та В.Парето про політиків-лисиць і політиків-левів. Лідерський стиль перших визначатиметься переважанням таких якостей, як обережність, здатність до лавіювання, намагання досягти компромісу. В поведінці ж левів переважатиме пряmolінійність, рішучість і схильність до використання силових ресурсів.

2. На основі такого критерію, як ставлення лідера до змін і здатності до інновацій, виділяють:

- консервативний стиль. Консервативні лідери орієнтовані на керівництво у відповідності з нормами, що раніше установилися. Їхніми сильними сторонами є витримка, вірність справі, терпимість, увага і вміння

передбачити обставини;

- ініціативний стиль проявляється у здатності лідера виходити за межі загальноновизнаних правил управління і в генерації нових ідей. Для ініціативних політиків типові, з одного боку, рішучість, сміливість, упертість при досягненні мети, з іншого ж, - надмірна вимогливість, невміння змінювати поставлені завдання, імпульсивність, намагання дуже багато брати на себе. Стосовно суспільного діяча ініціативний стиль, в свою чергу, може проявлятися в декількох формах:
- реформаційне лідерство - лідер ставить завдання поступового еволюційного перетворення політичної реальності;
- революційне лідерство - лідер орієнтований на завдання фундаментальної зміни суспільної системи в цілому або окремих її сфер;
- реалістичне лідерство - політик висуває адекватні ситуації завдання, враховує наявність ресурсів для їх досягнення і прогнозує можливі наслідки;
- авантюристичне лідерство - при прийнятті рішень політик керується емоціями, а не тверезим розрахунком, прагне до досягнення завищених або ризикованих завдань.

3. Залежно від мети, на яку орієнтований політик, виділяють:

- інструментальне лідерство, яке сконцентроване на досягненні поставлених завдань і відповідно вимагає від лідера та його команди високого рівня компетентності;
- емоційне лідерство, орієнтоване на установлення добрих стосунків з послідовниками.

4. Багатогранність феномену політичного лідерства, що включає у себе стиль керівництва, домінуючі риси характеру, мотивацію до лідерства й образи лідера, існуючі у свідомості його послідовників, спонукала до життя різноманітні варіанти типологій лідерства. Одна з найпопулярніших типологій опирається на ідею М.Вебера про різні типи легітимності.

Залежно від природи авторитету, на якому побудована влада лідера, у політології виділяють:

- традиційне лідерство, яке передбачає вплив, заснований на вірі послідовників у святість традицій (монархи, старійшини та вожді племен);
- харизматичне лідерство, що формується на основі віри населення у

виключні особисті якості лідера;

- раціональне лідерство. Ресурси впливу лідера базуються на факті призначення або вибрання його на певну посаду. Саме такою легітимністю володіє більшість сучасних президентів і голів виконавчої влади.

Типологія М.Вебера не втратила актуальності й сьогодні. Найбільшу цікавість викликає феномен харизматичного лідерства, а точніше умови, що визначають можливість його появи. В першу чергу подібне лідерство буває затребуваним у надзвичайних ситуаціях. Суспільство відчуває потребу у появі лідера, який би міг піднятися над корпоративними груповими інтересами, згуртувати націю і запропонувати їй програму виходу з кризи. Відомі випадки, коли харизматичний авторитет зміцнював собою легальну легітимність (Ф.Рузвельт). Відсутність екстремальних умов не виключає можливості появи харизматичних лідерів, що асоціюються у масовій свідомості з сильним типом особистості, здатним добиватися поставлених завдань. Харизматичний авторитет, крім того, вимагає постійного підкріплення. Це можуть бути успіхи антикризової програми, ріст добробуту, успіхи у зовнішній політиці. Інакше зв'язок лідера і послідовників слабшає, а сам політик втрачає свою популярність. Прикладом є політична біографія Ш. де Голля - національного героя і президента Франції. Останні роки його президентства характеризувалися негативним ставленням з боку населення до політики, яку він проводив. Після поразки на референдумі де Голль оголосив про свою відставку.

Будь-який сучасний політик хотів би володіти харизматичною популярністю. Але не усі з них володіють яскраво вираженими особистими якостями. В цьому випадку найближче оточення може спробувати штучну харизму. Для цього будуть використовуватися міфи, покликані закріпити його богообраність та велике призначення. Це може проявитися і в детальній увазі до всіх етапів життєвої біографії політика, в нагородженні його різними почесними званнями й нагородами.

5. Лідерство - явище багатофункціональне і вимагає від політика виконання найрізноманітніших ролей. В одних він буде більш успішним, в інших - ні. Тому багато типологій лідерства побудовані з урахуванням домінуючої функції лідера.

Так, наприклад, Г.Лассуелл розрізнив три типи лідерства:

- лідер-ідеолог, який маніпулює ідеями, концепціями суспільної перебудови (К.Маркс, Мао Цзедун, А.Лінкольн);
- лідер-агітатор, який маніпулює емоціями, настроями послідовників, який уміє захопити маси (Ф.Кастро, М.Л.Кінг);

- лідер-організатор, який маніпулює ситуаціями. Більшість сучасних політиків виступають в ролі адміністраторів і менеджерів.

Щоправда, сам учений не виключав, що політик може ефективно поєднувати в собі три функції, і бачив приклад цього у В.Леніні.

Соціальні психологи виділяють велику кількість функцій, які входять в коло обов'язків лідера як первинних, так і більш великих організацій. Більшість з них поширюється і на феномен політичного лідерства.

Це дозволяє виділити базові типи лідерства, які доповнюють класифікацію Г.Лассуелла:

- лідер-плановик, орієнтований на методи і засоби, які б дозволили досягти намічених завдань;
- лідер-експерт, який персоніфікує собою професійну компетенцію.

б. Авторитет багатьох політиків засновується на особистій репутації економістів чи юристів, а також на технократичній репутації тієї команди консультантів і помічників, на яку він опирається.

Професійна компетентність лідера полягає у його здатності згуртувати навколо себе команду експертів, здатну розробити ефективні економічні та політичні програми:

- лідер- "ключник" є "обличчям" групи, яку він виражає у зовнішньому середовищі і від імені якої діє;
- лідер-третейський суддя і миротворець. Політик орієнтується на вирішення соціальних конфліктів, на роль судді, гаранта суспільної безпеки. Цей тип політика відображає, з одного боку, прагнення різних сегментів еліти мати арбітра, який гасив би її корпоративні конфлікти, а з іншого - прагнення населення мати захисника від свавілля бюрократії і можливих ризиків, викликаних конфліктними суспільними відносинами або економічними труднощами;
- лідер-"символ". Багато суспільно-політичних рухів ідентифікуються з іменами своїх засновників або найбільш яскравих лідерів. Сам лідер часто виступає еталоном політичної поведінки членів групи. Лідер-"символ" може виступати в різних іпостасях: втілює собою релігійність (Р.Хомейні), суспільно-політичну (Й.Сталін, А.Сахаров) або національну орієнтацію (О.Бісмарк як втілення "німецькості");

- лідер-"батько". Політик подібного типу концентрує в собі увесь набір ролей, очікуваних від нього його послідовниками. Політик ідентифікується з ідеалами групи чи усього населення і вбирає в себе позитивні емоції і відчуває відданість з боку своїх послідовників. Можливі ситуації, коли складається культ особи, під яким розуміють крайню, максимально завищену оцінку функцій і ролі політичних лідерів в історії, включно до їхнього обожнення. Найчастіше він зустрічається у суспільствах з патріархальним і підданицьким типами політичної культури, при тоталітаризмі. Найважливішим наслідком культу може стати велика концентрація політичної, духовної, економічної та інших типів влади в руках однієї людини;

- лідер - "офірний цап". Як справедливо зазначають психологи, наскільки лідер може бути об'єктом позитивних відчуттів у випадку досягнення групою поставленої мети, настільки ж він може служити мішенню для звинувачувань у випадку невдачі. На політика переноситься відповідальність за невдалий економічний і політичний курс, за політичну нестабільність, за падіння престижу країни на міжнародній арені.